

Huquqiy tarbiya - huquqiy ong va huquqiy madaniyat shakllanishining asosiy vositasi.

Abdusalimova Shahnoza

Termiz davlat pedagogika instituti Tarix fakulteti Milliy g'oya, ma'naviyat asoslari va huquq ta'limi yo'nalishi 1-bosqich talabasi.

Annotatsiya: Ushbu maqolada huquqiy ong va huquqiy madaniyatni jamiyatimiz a'zolarining ongida shakllantirish va bu to'g'risida tushunchaga ega bo'lishini ta'minlashda huquqiy tarbiya muhim vosita ekanligi yoritilgan. Shuningdek, huquqiy davlatni shakllantirishda ham, huquqiy ong, madaniyat va huquqiy tarbiyaning ahamiyati ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: huquqiy tarbiya, huquqiy ong, huquqiy madaniyat, demokratik davlat, huquqiy ta'lim.

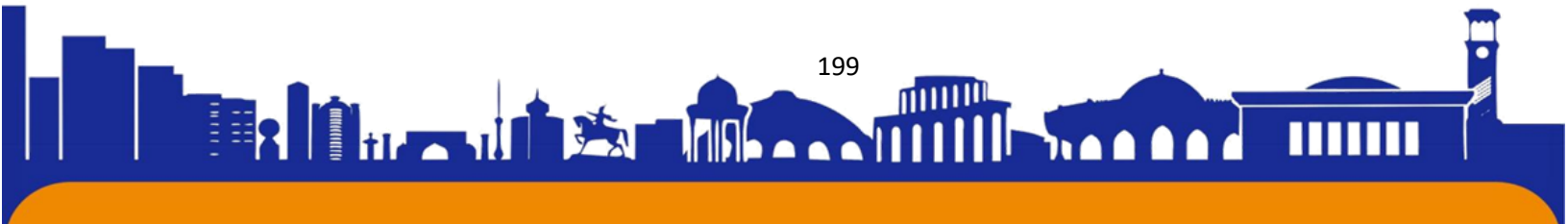
KIRISH

Yangi O'zbekistonda demokratik davlat qurar ekanmiz, eng avvalida, jamiyatimizdagi har bir shaxsning ongiga huquqiy tarbiya tushunchasini singdirishimiz zarurdir. Huquqiy tarbiya asosidagina huquqiy ong va huquqiy madaniyat shakllanadi. Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev ta'kidlaganlaridek "Biz qanchalik mukammal qonunlarni yaratmaylik, qanday islohotlar o'tkazmaylik, agar fuqoralarning huquqiy bilimi, ongi va madaniyati yetarli bo'lmasa kutilgan natijalarga erishish mushkul". Huquqiy bilimlarni fuqoralarning yoshligidan boshlab o'rgatila boshlashi huquqiy demokratik davlat yaratish uchun muhim bo'lgan omillardan biri desak ham xato bo'lmaydi. Masalan, maktabgacha ta'lim muassasalaridan birida konstitutsiyaga bag'ishlab tadbir o'tkazilmoqda. Albatta tadbir davomida bolalar konstitutsiyaning moddalaridan misol aytishadi. Demak, bog'chalarda o'tkaziladigan bu kabi tadbir ham bolalarda huquqiy bilimga ega bo'lishini malum bir jihatdan ta'minlaydi.

Materiallar va metodlar

Jamiyatimiz a'zolarining huquqiy madaniyatini va huquqiy ongi darajasini yuksaltirish eng avvalida, huquqiy tarbiyaning shakllanishi va rivojlanishiga ham bog'liq. Abdulla Avloniy o'zining "Turkiy guliston yohud axloq" asarida tarbiyaga quyidagicha ta'rif beradi:

"Tarbiya bizlar uchun yo hayot – yo momot, yo najot – yo halokat, yo saodat – yo falokat masalasidir".

Huquqiy tarbiya – bu jamiyat a’zolarining yurish – turish madaniyatiga va ongiga huquq haqidagi bilimlarni doimiy ravishda maqsadga muvofiq ta’sir etish orqali singdirib borish jarayonidir [1 - 118].

Har bir jarayonning o’z maqsadiga muvofiq bo’lgan vazifalari bo’ladi. Masalan, tarbiyaning ijtimoiy vazifasi shaxsni foydali faoliyatga o’rgatish hisoblansa, huquqiy tarbiyaning asosiy vazifasi fuqarolarning ongida qonunlarni anglash, ularni tushunish, huquq normalariga rioya qilish kabi bir qator jarayonlarni yuzaga keltirishdan iboratdir.

Hammamizga ma’lumki, qonunlarga rioya qilish uchun, avvalo, ularni bilish kerak. Aynan qonunlarni bilish to’g’risidagi tasavvurlarni, yo’l – yo’riqlarni shakllantirish ham huquqiy tarbiyaning bir vazifasidir.

Huquqiy tarbiyaning vazifasi – odamlar ongida huquqning ahamiyatini, maqsadini to’g’ri tushunishni, uning talablarining haqiqatligini, ularga ongli ravishda rioya qilish zarurligini shakllantirishdan iborat [2 - 115].

Biz yuqorida Yangi O’zbekistonda demokratik davlat qurish to’g’risida gap boshlagan edik. Bunday ulug’ vazifani o’zimizga maqsad qilar ekanmiz davlatimizni har tomonlama rivojlantirishimiz kerak va qonunbuzarliklarga, huquqbuzarliklarning turli ko’rinishlariga o’rin qoldirmasligimiz zarur. Bizning fikrimizcha, jamiyatda har bir shaxsning ongiga huquqiy tarbiyani chuqurroq singdirilsa bunday huquqbuzarliklarga yo’l qo’yilmaydi. Prezidentimiz ta’biri bilan aytganda “Konstitutsiya va qonunlarga hurmat, huquqiy ong va madaniyat har bir fuqaroning, har bir mansabdor shaxsning hayot va faoliyat tarziga aylanmog’i kerak”. Aynan o’shandagina jamiyat a’zolari qonunlarning jamiyat va inson hayotida muhim o’rin tutishini bilishadi.

Huquqiy ta’lim-tarbiya hamisha davlatning siyosiy, iqtisodiy va axloqqa nisbatan o’z nuqtayi nazarini aholiga aniq yetkazib berish borasidagi eng ishonchli yo’l hisoblanadi [3 - 42]. Davlat mana shu yo’l orqali fuqarolarda huquqiy ongni va huquqiy madaniyatni shakllantirishga erishadi. Huquqiy ta’lim – tarbiya esa vosita hisoblanadi. Huquqiy madaniyat demokratik davlat qurish va rivojlantirishning muhim xususiyati hisoblanadi. Huquqiy tarbiya qanchalik mukammal bo’lsa, huquqiy madaniyat yaratish shunchalik oson bo’ladi.

Huquqiy tarbiyani rivojlantiruvchi qator vositalar mavjud. Sh.A. Saydullayev “Davlat va huquq nazariyasi” darsligida quyidagilarni sanab o’tadi:

- Huquqiy ta’lim;
- Huquqiy targ’ibot va tashviqot;

- Yuridik amaliyot;
- O‘z – o‘zini tarbiyalash.

Huquqiy ta’limni olgan shaxs uni nafaqat o‘zining hayotiga, balki, jamiyat hayotiga ham tadbiq eta olishi kerak. Huquqiy ta’lim bu – huquqiy bilim va tamoyillar normalarni uzatish, to‘plash va o‘zlashtirish, shuningdek, huquq va unga amal qilish amaliyotiga munosib munosabatni shakllantirish, o‘z huquqlaridan foydalanish, taqiqlarga rioya qilish va uni bajarish qobiliyatidir [4 - 120].

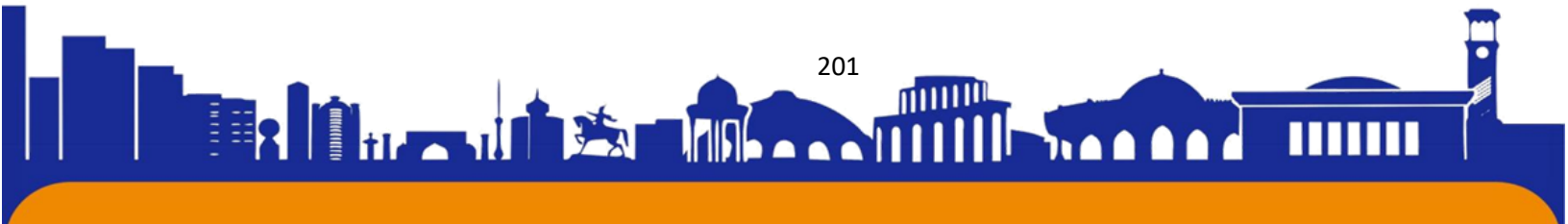
Huquqiy tarbiyani rivojlantiruvchi vositalardan yana biri huquqiy targ‘ibotdir. O‘zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti Islom Karimovning 1997-yil 25-iyunda qabul qilingan “Huquqiy tarbiyani yaxshilash aholini huquqiy darajasini yuksaltirish, huquqshunos kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish, jamoatchilik fikrini o‘rganish ishini yaxshilash haqida”gi PF – 1791-sonli farmonida huquqiy ma’rifat targ‘iboti markazining vazifalari va faoliyat yo‘nalishlari ko‘rsatilgan edi. Ular quyidagilar:

- Mamlakatda huquqiy ta’limni tashkil qilishga yordamlashish, aholi o‘rtasida huquqiy bilimlarni targ‘ib qilish, huquqiy sohadagi ta’lim ishlarini uslubiy jihatdan ta’minlash .
- Aholi turli ijtimoiy guruhlarining huquqiy madaniyatini oshirish, huquqiy tarbiya va ta’limning zamonaviy turlarini tadbiq etish borasida tavsiyalar ishlab chiqish.
- Huquqiy ta’limning holatini umumlashtirish va tashkil qilib borish, ularni yaxshilash yuzasidan takliflarni ishlab chiqish .
- Joylarda huquqiy targ‘ibot ishlarini muvofiqlashtirish .

Prezidentimiz Sh.M. Mirziyoyev tomonidan 2019-yil 9-yanvarda qabul qilingan “Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish tizimini tubdan takomillashtirish to‘g‘risida”gi PF – 5611 sonli farmonida o‘quvchi yoshlar o‘rtasida huquqiy ta’lim va tarbiya berishni takomillashtirish ularning huquqiy bilimini oshirishga qaratilgan chora – tadbirlar ham o‘rin olgan [5].

Bundan ko‘rishimiz mumkinki, korrupsiyaga qarshi kurash ham ko‘p hollarda huquqiy bilimga bog‘liq bo‘lar ekan. Bizning huquqiy tarbiya va huquqiy bilimimiz yuqori bo‘lsa, fuqarolarning ongidan yetarlicha joy egallasa, korrupsiyani ham tugata olar ekanmiz.

Farmonda maktabgacha ta’lim tizimidagi bolalar orasida ham huquqiy ongni shakllantirish masalasiga alohida e’tibor berilgan.

Huquqiy tarbiya o'z tarixiga ega. Qadimgi Yunoniston va Qadimgi Rim huquqiy tarbiya aholiga yoshligidan singdirila boshlagan. Masalan, Qadimgi Rimda bolalar voyaga yetguniga qadar ya'ni 14 yoshga kirgunicha 12 ta mis jadvalni yod olgan bo'lishi kerak bo'lgan.

Huquqiy tarbiyaning o'ziga xos tizimi mavjud. Bular:

- Maktabgacha huquqiy tarbiya.
- Maktabda huquqiy tarbiya.
- O'rta maxsus ta'limda huquqiy tarbiya.
- Oliy ta'limda huquqiy tarbiya.
- Darsdan tashqari huquqiy tarbiya [6 - 22].

Natija va tahlil

Hozirgi kunda fuqarolik hamiyati haqida gap ketar ekan , huquqiy ta'lim hamda tarbiyani jamiyatimiz hayotida oliy qadriyat sifatida kiritishimiz lozim .

“Huquqiy tarbiya ijtimoiy amaliyot va real hayot hamohang bo'lganida u insonlarning ongi va qalbidan tegishlicha joy oladi va ularning xulq – atvoriga , dunyoqarashiga ta'sir etadi”[7 – 578] . Huquqiy tarbiyaning insonlar ongidan joy olishi degani huquq to'g'risidagi o'z qarashlariga ega bo'lish, o'zining shaxsiy, ijtimoiy va siyosiy huquqlarini bilishi , undan foydalana olishi , qanday erkinliklari va burchlari borligidan xabardor bo'lishi kerakligi hamdir. Insonlarning dunyo qarashiga ta'sir etishi esa huquqbuzarliklarning oldini olishga ko'maklashadi. Jamiyatimiz a'zolarining dunyoqarashi qonuniylik asosida ya'ni qonunlarga rioya qilish ularni hurmat qilish kabi tushunchalar singdirilgan bo'lsa bu maqsadga erishish ancha oson kechadi. Huquqiy tarbiyaning real hayot bilan hamohangligi tushunchasi mazmuniga kelsak, huquqiy tarbiya olgan inson uni hayotida ham qo'llay olishi kerak. Aynan amaliyot bo'lganda bilim mustahkamlanadi, tajriba ortadi. Huquqiy bilimlarni amalda qo'llash natijasida huquqiy madaniyat shakllanadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda kelajagimiz poydevori bo'lmish yoshlarimizga nafaqat huquqiy tarbiya berib, huquqiy ongni shakllantirishimiz shu bilan bir qatorda ularni real hayotda ham qo'llay olishiga ko'maklashishimiz kerak. Huquqiy tarbiya qanchalik mukammal bo'lsa, huquqiy madaniyat eng yuqori darajada shakllangan bo'lsa jamiyatga, shaxslarga va davlatga ziyon beruvchi huquqbuzarliklar soni shuncha kamayadi. Huquqiy savodxon bo'lgan kishi huquqni, qonunni, konstitutsiyani o'z

hayot tarzining bir qismiga aylantiradi. Kishilarning huquqiy savodxon bo‘lishi uchun esa ularga huquqiy tarbiya berish va bu orqali huquqiy madaniyatni rivojlantirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Sh.A. Sadullayev. Davlat va huquq nazariyasi . – T.: “Yuridik adabiyotlar publish”, 2022.

2. X.T. Odilqoriyev (tahriri ostida) – Davlat va huquq nazariyasi . – T.: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2010.

3. Huquqiy madaniyat va huquqiy tarbiya asoslari – Ma’ruza matni. Guliston, 2021.

4. Huquqiy madaniyat va huquqiy tarbiya asoslari. Ma’ruzalar matni. Namangan, 2022.

5. “Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish tizimini tubdan takomillashtirish tizimini tubdan takomillashtirish to‘g‘risida”gi 09.01.2019 yilgi PF – 5618 sonli farmonidan. 1 – ilova. 10 – band.

6. Huquqiy madaniyat va huquqiy tarbiya asoslari. Ma’ruzalar matni. Guliston, 2021.

7. Z. M. Islomov. Davlat va huquq nazariyasi. Toshkent.: Adolat, 2007.

